Time: 2:30 hrs. **Marks: 75**

Note: 1. All questions are compulsory.
2. All questions carry equal marks.
3. Draw neat diagrams wherever necessary.

Q.1. Answer **Any Two** of the following. (15 Marks)

a) Explain the various approaches/theories of trade unions.
b) Explain the bargaining theory of wages.
c) Write a note on Employment Security and Efficiency.

Q.2. Answer **Any Two** of the following. (15 Marks)

a) Elaborate the Dunlop's system approach to industrial relations.
b) Examine the Class Conflict Approach to Industrial Relations.
c) Write note on 'Taylorism'.

Q.3. Answer **Any Two** of the following. (15 Marks)

a) What are the types of trade unions?
b) Discuss the causes and consequences of industrial disputes.
c) Write a note on Employee Turnover.

Q.4. Answer Any Two of the following. (15 Marks)

a) Briefly explain the important legislations influencing industrial relations in India.
b) Describe the role of Tripartism in Industrial Relations in India.
c) Write an explanatory note on 'Voluntary Retirement Schemes (VRS)'.

Q.5. Write short note on any three. (15 Marks)

a) Evolution of trade unions.
b) Fordism.
c) Contract Labour.
d) Worker's Participation in Management.

****

X51YAAB670X51YAAB670X51YAAB670X51YAAB670

(मराठी रुपांतर)

वेळ: २: ३० तास **गुण: ७५**

सूचना : १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
३. आवश्यक तेथे व्यवस्थित आकृती काढा.

प्र.१. खालीलपैकी **कोणत्याही दोन** प्रश्नाची उत्तरे द्या. (१५ गुण)
अ) कामगार संघटनांचे विविध दृष्टिकोन/सिद्धांत स्पष्ट करा.
ब) मजुरीचा सौदेबाजी सिद्धांत स्पष्ट करा.
क) रोजगार सुरक्षा आणि कार्यक्षमता यावर टीप लिहा.

प्र.२. खालीलपैकी **कोणत्याही दोन** प्रश्नांची उत्तरे द्या. (१५ गुण)
अ) औद्योगिक संबंधाचा डनलॉपचा प्रणाली दृष्टिकोन स्पष्ट करा.
ब) औद्योगिक संबंधाच्या वर्ग संघर्ष दृष्टिकोनाचे परीक्षण करा.
क) 'टेलरीझम' वर टीप लिहा.

प्र.३. खालीलपैकी **कोणत्याही दोन** प्रश्नांची उत्तरे द्या. (१५ गुण)
अ) कामगार संघटनांचे प्रकार कोणते आहेत?
ब) औद्योगिक विवादांची कारणे आणि परिणामांची चर्चा करा.
क) 'कर्मचारी उलाढाली' वर टीप लिहा.

प्र.४. खालीलपैकी **कोणत्याही दोन** प्रश्नांची उत्तरे द्या. (१५ गुण)
अ) भारतातील औद्योगिक संबंधांवर प्रभाव टाकणाऱ्या महत्त्वाच्या कायद्यांचे थोडक्यात स्पष्टीकरण द्या.
ब) भारतातील औद्योगिक संबंधांमधील त्रिपक्षीयतेच्या भूमिकेचे वर्णन करा.
क) 'स्वैच्छिक सेवानिवृत्ती योजना (VRS)' वर स्पष्टीकरणात्मक टीप लिहा.

प्र.५. खालीलपैकी **कोणत्याही तीन बाबींवर** थोडक्यात टिप लिहा. (१५ गुण)
अ) कामगार संघटनांची उत्क्रांती.
ब) फोर्डिझम.
क) कंत्राटी कामगार.
ड) व्यवस्थापनामध्ये कामगारांचा सहभाग.

****

X51YAAB670X51YAAB670X51YAAB670X51YAAB670

Time: 2:30 hrs. **Marks: 75**

Note: 1. All questions are compulsory.
2. All questions carry equal marks.
3. Draw neat diagrams wherever necessary.

Q.1. Answer **Any Two** of the following. (15 Marks)
a) Describe the role of agriculture in developed economies.
b) Explain the Schultz theory of agricultural development.
c) Critically evaluate Lewis theory of agriculture development.

Q.2. Answer **Any Two** of the following. (15 Marks)
a) Discuss the several components of green revolution.
b) Explain the concept of Food Security.
c) Explain the Schemes of Govt. of India to promote sustainable development in agriculture sector.

Q.3. Answer **Any Two** of the following. (15 Marks)
a) Describe the term 'Economic Efficiency' with the help of diagram.
b) What are the effects of government intervention on efficiency?
c) Discuss the several forms of marketing.

Q.4. Answer Any Two of the following. (15 Marks)
a) Write a note on National Agriculture Policy, 2000.
b) Describe the trends in production of non-food grains since 1950.
c) Explain employment scenario in agriculture sector in India.

Q.5. Write short note on any three. (15 Marks)
a) Role of agriculture in developing economies.
b) Impact of Green Revolution.
c) Agricultural marketing.
d) National Food Security Act (NFSA).

****

X51Y160AF3X51Y160AF3X51Y160AF3X51Y160AF3

(मराठी रुपांतर)

वेळ: २: ३० तास **गुण: ७५**

सूचना : १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
३. आवश्यक तेथे व्यवस्थित आकृती काढा.

प्र.१. खालीलपैकी **कोणत्याही दोन** प्रश्नाची उत्तरे द्या. (१५ गुण)
अ) विकसित अर्थव्यवस्थांमध्ये कृषी क्षेत्राची भूमिका सांगा.
ब) कृषी विकासाचा शुल्त्झ सिद्धांत स्पष्ट करा.
क) कृषी विकासाच्या लेविस सिद्धांताचे समालोचनात्मक मूल्यांकन करा.

प्र.२. खालीलपैकी **कोणत्याही दोन** प्रश्नांची उत्तरे द्या. (१५ गुण)
अ) हरित क्रांतीच्या अनेक घटकांची चर्चा करा.
ब) अन्नसुरक्षेची संकल्पना स्पष्ट करा.
क) कृषी क्षेत्रातील शाश्वत विकासाला चालना देण्यासाठी भारत सरकारच्या योजना स्पष्ट करा.

प्र.३. खालीलपैकी **कोणत्याही दोन** प्रश्नांची उत्तरे द्या. (१५ गुण)
अ) आकृतीच्या साहाय्याने 'आर्थिक कार्यक्षमता' या संकल्पनेचे वर्णन करा.
ब) सरकारी हस्तक्षेपाचे कार्यक्षमतेवर काय परिणाम होतात?
क) विपणनाच्या विविध प्रकारांची चर्चा करा.

प्र.४. खालीलपैकी **कोणत्याही दोन** प्रश्नांची उत्तरे द्या. (१५ गुण)
अ) राष्ट्रीय कृषी धोरण, 2000 वर टीप लिहा.
ब) 1950 पासून अन्नधान्याच्या उत्पादनातील कलांचे/प्रवृत्तींचे वर्णन करा.
क) भारतातील कृषी क्षेत्रातील रोजगाराची स्थिती स्पष्ट करा.

प्र.५. खालीलपैकी **कोणत्याही तीन बाबींवर** थोडक्यात टिप लिहा. (१५ गुण)
अ) विकसनशील अर्थव्यवस्थांमध्ये कृषीची भूमिका.
ब) हरित क्रांतीचे परीणाम.
क) कृषी विपणन.
ड) राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा (NFSA).

****

X51Y160AF3X51Y160AF3X51Y160AF3X51Y160AF3